

Ungas uppväxtvillkor och integration

Antalet svenska barn och unga som är födda i andra länder, eller som har föräldrar som är födda utanför Sverige, har ökat kraftigt de senaste decennierna. En följd av detta är att yngre generationer svenskar har en alltmer kulturellt heterogen bakgrund. En parallell utveckling under denna tid är att såväl skolor som bostadsområden har blivit mer och mer etniskt segregerade. Segregerade bostadsområden och skolor innebär att dagens unga i högre utsträckning växer upp i skilda världar och med olika förutsättningar, i många fall med begränsad kontakt med unga med annan bakgrund än sin egen. I antologin "Ungas uppväxtvillkor och integration" belyser nio forskare från olika discipliner frågor som rör ungas liv, erfarenheter och förutsättningar i Sverige idag.

Bakgrund

I såväl samhällsdebatten som i integrationsforskningen står vuxna och arbetsmarknadsfrågor i allmänhet i fokus. Förutsättningarna för inträdet på arbetsmarknaden formas emellertid i unga år, och det finns många andra aspekter av integration som berör barn och unga. En viktig aspekt är naturligtvis skolan. Sedan 1990-talet har spridningen mellan skolors genomsnittliga resultat ökat markant och barn med utländsk bakgrund har ett lägre genomsnittligt meritvärde och uppnår i lägre utsträckning gymnasiebehörighet. Barn med utländsk bakgrund växer också oftare upp med föräldrar som är arbetslösa eller har låga inkomster och de är i högre utsträckning trångbodda jämfört med barn med svensk bakgrund. Det

är med andra ord inte bara skolor och bostadsområden som skiljer barn med olika bakgrund åt, även de socio-ekonomiska uppväxtvillkoren varierar kraftigt mellan olika grupper.

Syftet med antologin är att belysa ungas uppväxtvillkor i Sverige idag. I fokus står frågor som på olika sätt berör integration. Frågor som besvaras är bland annat: I vilken utsträckning skiljer sig skolkvalitet och studieresultat för barn med olika bakgrund? Hur påverkas ungas studieresultat, benägenhet att skaffa sig en högre utbildning och framtida inkomst av att växa upp i ett fattigt område? Hur ser ungas sociala integration ut idag? Hur ser unga med och utan utländsk bakgrund på sin nationella identitet och vilka värderingar har de? Vilken roll spelar skvaller-

och ryktesspridning för upprätthållandet av hedersnormer och vilka strategier använder sig unga kvinnor av för att förhindra den typen av ryktesspridning? Hur tar sig mötet mellan unga med olika sociokulturell och nationell bakgrund i uttryck i skolans vardagsliv? Vilka förutsättningar upplever lärare att de har för att kunna hantera problem relaterade till kulturell mångfald i svenska skolor?

Resultat

Skolan är en av de viktigaste arenorna utanför familjen där människor med olika bakgrund möts. Den har därför en central roll i flera av antologins bidrag. En jämförelse baserad på administrativa data och enkätstudier riktade till elever, lärare och föräldrar visar att de skolor som barn med svensk respektive utländsk bakgrund¹ går i är relativt likvärdiga vad gäller kvaliteten i materiella resurser, lokaler, lärartäthet, lärares och elevers engagemang och skolklimat. Unga med utländsk bakgrund går dock oftare i skolor med olika typer av ”ordnings- och uppförandeproblem” som skolk och störd undervisning, men de stora skillnaderna gäller studieresultaten. Generellt sett är såväl betyg som genomströmningen i gymnasiet lägre bland unga med invandrarbakgrund, och studieframgångarna på högskolan är svagare. Det gäller särskilt för unga som invandrat efter skolstart. Unga med utländsk bakgrund har emellertid ofta höga utbildningsambitioner. De väljer i högre utsträckning studieförberedande gymnasieprogram och påbörjar oftare en högskoleutbildning, jämfört med unga med svensk bakgrund med liknande socioekonomiska förutsättningar och betyg.

En annan aspekt som undersöks är hur ungas skolresultat, benägenhet att skaffa sig en högre utbildning och

¹ I gruppen barn med utländsk bakgrund ingår barn som själva är utrikes födda och barn som är födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar.

framtida inkomst påverkas av att växa upp i ett område med en stor andel fattiga. Analysen visar att det har en negativ effekt på personens utbildningslängd och inkomst vid 30-års ålder. Störst betydelse har det närmaste grannskapet, här definierat som de närmaste 200 grannarna. När hänsyn tagits till kön, födelseregion och familjebakgrund skiljer det 0,7 år i utbildningslängd och runt 3–5 inkomstpercentiler mellan en individ från det område med lägst respektive högst andel fattiga. Ett positivt resultat är emellertid att de allra flesta 15-åringar som bodde i fattiga områden år 2001 har flyttat till mindre fattiga områden år 2016. Den grupp som bodde kvar i ett fattigt område var oftare födda utanför Europa, och hade i högre utsträckning låg utbildning, låga skolbetyg, försörjningsstöd, var arbetslösa, fick barn före 25 års ålder, hade arbetslösa föräldrar och föräldrar utan universitetsutbildning, jämfört med de som flyttat.

Ett annat positivt resultat är att de flesta ungdomar har vänner med annan bakgrund än de själva. Bland unga med utländsk bakgrund har mer än nio av tio en vän med svensk bakgrund, och bland unga med svensk bakgrund har nästan tre fjärdedelar en vän med utländsk bakgrund. Att vara utsatt för mobbning är vanligare bland elever som tillhör en minoritet på skolan, oavsett om de har svensk eller utländsk bakgrund. I skolor med en hög andel elever med svensk bakgrund är elever med utländsk bakgrund mer utsatta men också tvärtom. Minst utsatta tycks elever som själva är födda i Sverige men med invandrade föräldrar vara. Intervjuer med elever i årskurs nio visar att så kallad vardagsrasism förekommer i skolan. Det kan till exempel handla om att elever från majoritetsgruppen lyfter fram aspekter av kulturella olikheter på ett negativt sätt, eller verbala angrepp på elever utifrån deras hudfärg eller religion. Särskilt utsatta för rasistiska kommentarer är muslimska flickor med slöja.

Ett annat bidrag i antologin visar att en majoritet av lärarna arbetar aktivt med att främja positiva relationer mellan elever med olika etnisk och kulturell bakgrund även om arbetssätten varierar. Vissa lärare arbetar med att öka kulturell kunskap och förståelse bland elever, främja social integration och skapa förutsättningar för ett öppet och inkluderande klassrumsklimat. Andra fokuserar på att värdera och behandla elever lika och underlätta samarbeten mellan elever. Utmaningarna i arbetet beskrivs främst vara kopplade till värderingsskillnader och kulturella olikheter, främlingsfientlighet och intolerans bland elever, men även till bristande kunskaper i svenska språket. Resultaten visar också att en majoritet av de intervjuade lärarna inte anser att lärarutbildningen gett dem tillräckliga förutsättningar för att främja interetniska relationer, men att fortbildning i mångfaldsfrågor kan öka lärares kompetens på området.

I antologin undersöks även hur unga ser på sin nationella identitet och vilka värderingar de har. Bland unga som är födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar är identifikationen med Sverige något högre jämfört med unga som själva har invandrat, men fortfarande klart lägre än bland unga med svenskfödda föräldrar. Resultaten visar även på stora skillnader mellan unga med svensk och utländsk bakgrund i fråga om värderingar som rör exempelvis familj, religion, sexualitet och jämställdhet. Det gäller även unga som är födda och uppväxta i Sverige med invandrade föräldrar.

Frågor om hedersförtryck hänger nära samman med integration. För de unga – framför allt flickor – som inte tillåts röra sig fritt, delta i fritidsaktiviteter eller umgås med pojkarna utanför familjen försvåras naturligtvis integrationen, på samma gång som segregation och bristande integration gör det svårt att bryta de hedersnormer som finns i vissa områden. Intervjuer med ungdomar på tre olika

gymnasieskolor åskådliggör hur rykten kring unga kvinnor, deras utseende och beteende, anses kunna skada en familjs och släkts sociala anseende och status. Genom en noggrann och konstant kontroll av familjens kvinnor – vilka de pratar med, var de befinner sig, hur de beter och klär sig – försöker resten av familjen eller släkten förhindra att skvaller och rykten sprids. I strävan efter ett friare och mer självständigt liv använder de unga kvinnorna sig av olika strategier för att hantera den kontrollapparat som de utsätts för. Strategierna kan handla om allt från att välja en gymnasieskola längre bort från hemmet eller smussa med kläder och smink till skolan, till att mer handgripligen försöka kontrollera ryktesspridning genom att visa upp en hård attityd i skolan, eller genom att hota elever som sprider eller kan tänkas sprida rykten.

Slutsatser

En slutsats man kan dra utifrån de olika studierna är att skolan och lärarna har en central roll för integrationen. En annan slutsats är att ju mer samhället segregeras, desto mer kommer ungas förutsättningar att skilja sig åt. För att kunna ge unga mer jämlika livschanser behöver den ökande segregationen motverkas. En välfungerande skola är viktig för alla barn oavsett bakgrund. För att kunna ge unga med migrationsbakgrund goda förutsättningar att skapa ett bra liv och en framtid i Sverige, och tillvarata de höga studieambitioner som många unga med utländsk bakgrund har, är det avgörande att skolan får de resurser som behövs. Fortbildning för lärare kan göra dem bättre rustade för de utmaningar ett allt mer mångkulturellt klassrum innebär. Företeelser som rasism, intolerans mot homosexualitet, abort, hedersrelaterat förtryck och våld behöver förebyggas och bekämpas om vi vill att alla, oavsett etnisk bakgrund, kön och sexualitet ska kunna komma i fullt åtnjutande av det demokratiska samhällets lika fri- och rättigheter.

Sara Thalberg, André Asplund och Daniel Silberstein (red.)
Ungas uppväxtvillkor och integration
Delmi Policy Brief 2021:6

